

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Band: 61 (1947)

Artikel: Igl litg digl carstgàn : parolla agl Rumàntsch da Sutselva tras Meer digl Patnal
Autor: [s.n.]
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-216126>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 30.09.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Igl litg digl carstgàn

*Parolla agl Rumàntsch da Sutselva
tras Meer digl Patnal.*

«Stgisat, statta'l qua igl Pat?»

«Igl Pat? Ea, mo vus stuves ir da l'otar màn, or la. Da dretga raschùn e quegl betga gest igl detg mumaint, tratg' jou. El e gea greaf malzàn, angual agl malmort.»

«Pusseval, igl Pat?»

«Vus manageas bagn igl Pat da l'Urschla?»

«Jou ancanusch pli anavànt betga el. Jou stuvev' me ir tiar el par prender sei pleds.»

«Moscha, quegl e bagn el, igl Pat da l'Urschla, mo cun el drizas or nut pli. Faget quent, igl ser Dumiani vess stuvieu vagnir na tiar el schon da las tschentg, quegl e bagn noschas anzennas avunda cu'gl parditgànt sto vagnir. Mo lez ha gest ansànt stgalino sei tigl ,Consum', ad ha scho a saver ca'l stetti mal, mo ca'l setgi betga vagnir, ca'l segi ear sez malzàn. Quegl e egn tùn mal, gitg jou a vus. El vean malzàn mintg' ea cur c'egn e ved igl murir. Mo la paia, lezza tira'l el . . . »

«Povar Pat, mo lu cartes gea fearm ca'l mori?»

«Mo glez, quegl schon. A scha'l sto murir, scha e'gl lu migliar ca'l mori cun la sprànza c'igl ser Dumiani vigni: parquegl veiou nut getg ad el da que telefon.»

«Mo igl mieadi, tge ha'l getg igl mieadi?»

«Ach-el igl leva carmalar sei agl spital. Ea, gest par ca'l mori pli speart, sco'gn fa adigna cugls povars. Mo nat a vurdar sez igl Pat. Ussa veiou betga bleara peada, ussagest. Jou ve ànc da lavar giou a da vurdar digl pop.»

Ad ella ha saro igl esch.

Igl freada mal quaaaint. Jou tgit aint, a dastg strusch zapar anavànt. Fread d'egn flo vigl, spess, ragiglànt, fread d'egna cazola da petroli ca femma, fread da madashegnas.

Ad egn carstgàn sche par lùng sen egn garvat vei, sut taias grisch-melnaintas a cultras rabagleadas.

El sche ad el vean betga pli a lavar sei: da sasez betga. Mo el oda ànc davos la faneastra bassa, igls zaps da quels ca san lavar a leavan, da quels ca vivan, a van aint ad or noua c'igl vuttan, sen lur tgommas fearmas sco petgas.

Nunschaint bi e'gl dad adaver pes frestgs a sàns, trer aint calzers ad ir noua ca tei vol. A zapar igl unviarn sen la nef lomma bi ansànt nivida, a zapar la stad sen la teara, la bùna teara bregna, ad ir aint ad or an tgea sco tei vol. Tei sas ir an tgeadafiac, a tschiffas lu egn toc pàn, a ruis landargiou tàm sco tei vo'l, morsa suaintar morsa. Mo igl sto eassar anzatgi or an cushegna . . .

Ea, quegl e sayir la Deta digl Pol; ella darschainta, an pœascha schlavat'la ella, a las stgagnas ad igls tschadùns scalegnan aint an la turera.

Quànt bi, ella dastga catschar aint igls màns an l'aua freda, l'aua sbruffa giou digl tgiarn, ad igls màns vignan cotschans da sàng a da vetta; mo el, el sto murir . . .

Ad el bregia, cieuameng, nunudevlameng, sco'gls vigls bregian: igls bregs da quels ca san ca nign bargir gida pli. Otar e'gl cugls unfànts. Igls ezs bregian par ca la mamma vigni natiar a gidi. Mo las mammas digls vigls en pulvra a tschendra: ad aglis otars, tge va'gl tiar aglis otars sch'egn vigl mori oz ànz ca dumàn? Ad igl vigl sainta ca nign giavischa ca'l vivi a bregia.

Sainza sàngluts a sainza canera bregia'l: a las larmas daguttan, savuttan l'egna l'otra, curran giou par las raplas da la gneffa melnainta a bognan sutaint la barba alva, sco dutgets aua sut tgliedas nividas.

A las mustgas, las ezzas saintan speart fread da baras sut la cazola turscha: fread da bara mastiro cun savur ascha da larmas, antscheartgan luvrusameng mintgegna egn dutget, a satschaintan avànt el, a salidan cugl tgieu, a dòlzan las tgommettas davos, tarschegnan cun las ezzas prusameng las alas, aluscha tschetgan, aluscha sgrolan igl tgieuet, sapatratgan, aluscha tschetgan puspe. A quella fatscha da carstgàn ticlada da mustgas sadosta betga, partge ca'la sa betga: ella me bregia, a las mustgas tschetschan ànc pli daratschiart.

Na, jou se betga vartir daquegl, jou vomt: a savolv' sen la pezza pe, vei ancùntar igl esch. Mo crrr... l'escha da l'eschadira craschla. Ad egn per ils blos saduviaràn a savolvàn vei ancùntar igl esch.

«Ser parditgànt, eassas vus?»

Vusch sco seiador d'egna stearna adafunsa, sco d'egn ca neia giouadagn an egn zup, ad oda zaps d'egn ca vargia speras vei sen la teara fearma a sayira. El clomma par agid, ad igl sieus agid ha num: «Igl ser plevànt.»

Mo tgi stuvesse lu eassar igl ser plevànt? Jou? ... Mo Dieus!

A jou ve lieu dearvar la bucca, a gir na, mo ve betga savieu duvrir ella. La mi' lieunga fova schetga a grossa, a jou sund rasto sco anguto segl esch.

«Ser parditgànt», ha'la clamo puspe la vusch, mo uss cun egn otar tiant, cun egn tiant d'anguschas, anguschas ca tuttegna segi nign parditgànt a nign agid aqua.

«Ea», ha anzatgi do par rasposta, a jou ve udieu tut bagn c'igl fova la mi' bucca ca geva «ea».

«Na qua, ser plevànt, na qua! Jou od veiamendar.»

A jou ve tuttanegn' ea vieu c'jou vev' schon satschanto sper que litg, a dus ils blos vurdavan sen me; sainza trer giou il, vurdav' ni quèls ils sen me...

A jou ve getg ancùntar quels ils:

«Vus vazes, jou sund betga igl ser Dumiani, el e malzàn, ad ha tarmess me ampe dad el.... (Mo danundar veiou savieu radembar na tàntas manzegas?)

Ad igls ils han lu saduveart ànc dapli, han saslado a sascumflo, sco cullas blovas, sco sch'i stuvesse saglir or da las foppas da la gneffa, par ver pli bagn me, alu e'l igl tgieu curdo anavos segl plimatsch:

«Jou sund tschoc, quegl saves mett' jou betga, ser plevànt?»

Orf, e'l el. Igls seas ils vardan, mo i vezzan betga, mo i vardan tuttegna sco'gls otars ca vardan a vezzan.

A jou ve fatg egnà prusa bucca da rir ancùntar els, sco sch'i vazessan.

Ad anzatgi sto eassar sto davos tiar me, partge c'jou ve santieu aint an me sco la sanzur d'egn plünt, ea, sco'gl plünt d'egn màn segl mieus givi, ad egn ha do camund: «Bagliaffa!»

A jou sund sfundro dafatg sen la mi' sutga. A sainza d'adaver igl cor da volvar igls ils anavos, veiou bagliafo sco agl siami, sco sch'jou bagliafass me ancùntar la flomma melna da la glimera ca tschigagneava ancùntar me.

«Nus eassan tuts tschocs sen que mund qua, Pat. Partge ca's nagn tutta vetta a palpànt, a dancuragn adigna quegl ca's tgatagn menna. Pat, betga tut tgi ca vezza la glisch digl sulegl, vezza l'otra glisch.»

Igl ha do egna fetga an que garnugl da peal ad ossa a pials grischs, a quella barba ha antschiat a tramblar sen la cultras, sco sch'egn less sànglutar a sa betga pli.

Mo glez e quegl c'jou ve antschartgiu an tut quels onns, an tut quels onns da stgiradetna, daluranna ca Dieus ha prieu a mei la glisch digls ils. Ad igl e sto sco sch'jeu tuttegna vazess tras egna otra glisch, egna pli clera. Mo tei es ànc giuvan, plevànt? Danundar sas tei tut quegl?»

«Jou se betga danundar, Pat, jou savev' nut da quegl tocca ansànt.»

«Mo tei, vol ussa betga far màntgir avànt egn povar vigl ca mora? Gi a mei, mieus fegl, *sch'jou mor, scha tge lu?*»

A jou ve survagnieu snavurs. A jou ve catscho las mi's ùnglas aintagiou an la mi' tgarn par antschartgear plets, ve do digls màns agl ler par antschartgear plets.

«Bagliaffa», ha do puspe camund la vusch, a jou ve duveart la bucca:

«Nus eassan sco egna palusa, sas, sco egna palusa da zeda, saruschnagn anturn, giou a sei, sco vearms, sen la feglia digl pumer da la vetta, alu sasarn aint an nossas carcaiognas sco an egn vaschi da bara: aluscha saleava sei egn gi or da mintga bara egna bulla, a sgola sei tiar *El*, tei sas, Pat, igl patrùn digl curtgegn da la vetta.»

«Alusch, jou ear?» . . . .

«Ea, ear tei stos dar puspe agli teara, tge ca soda agli teara, ad a Dieus tge ca soda a Dieus.»

Alura ha anzatge sabulaco sut las cuvreias, ad egn scarschantieu màn maigar, sco d'ias mellan, ha tgitto orsut quellas curveias, a que màn ha antschartgiu anzatge veda me, veda me, ha stuscho segls meas tgavels, segl mieus culiaz, alu ha'la quella detta d'ossa

tgato igls meas leafs, ha sapuso segls meas leafs, gitg, gitg . . . Ad or da la stubla da la barba ha egna vusch ragiglieu . . .

«La ti' bucca fa betga màntgir, fegl.»

Ad egna grànda snavur e ànc egn' ea passada tras me. Sco'gl buff sbarlitta sei las rùnas fagn, ascheia ha'la sbarlito me; partge c'jou savev' betga scha jou fagess màntgir: a sund sto eri a cieù, sco sch' jou vess pears igl pled.

«Ser plevànt, noua eassas, noua eassas?»

«Qua sund jou, sper te.»

«Igl e a mei sco sch'jou sfundrass. Nedar sund' jou schon mort? Noua eassan nus?»

«Jou se betga, Pat. Po eassar, avànt igl esch d'egn otar mund.»

A jou gev' quels plets, a cartev' quels plets, sco sch'jou mez fuss striano tras igls ezs.

«Cumpagneat me, cumpagneat me, ser plevànt, schet betga sulet me!»

«Schi lieuntsch c'jou dastg, vignt jou!»

Ad igl sieus màn mellan, sco d'ias mellan, ha sadrizo puspe ancùntar me, ha palpo aint agl ler, a quella garletta ha tschifo igl mieus màn sco egna zànga, par ca jou igl cumpogni, ad igls seas pitgifs ils blos vurdavan sen me a clamavan par agid or da lur stgiradetnas, a la si' búcca vitta antschartgeava plets sainza pli tgatar els.

«Ea, jou sund qua, Pat. Satanainsa igl màn ascheia.»

Mo cun l'otar màn, cugl màn libar veiou antschiat a carsinar lom, lom igl sieus frünt, ad igls seas tschifs bargaliefs bletschs digl suadetg da la mort.

Oh, igl fova schon da gitg, schi da gitg fovi'gl, c'egn petgan veva fatg la vearscha a quella tumma, ad ànc pli da gitg c'egn màn da femna careztgevla veva striho quels tschifs alfs tatgieus sen egna tgavazza targlischainta sut la cazola da petroli.

A jou vev' igl santimaint sco sch'jou pidimass ad andurmantass tras la mi' detta falombra da scrivacudeschs, betga me igl Pat da l'Urschla, mo tut las misiargias ad anguschas digl mund . . .

Tut anegnagea ha'l tgalo da schemmar, mo jou ve strihieu ànc egna peaza anavànt igls seas tgavels, sco par cumpignear el ànc egn tainset, gest sco'gn fa sen la staztgùn, ancùntar egn amitg ca varda or digl tregn, mo ussa curra'l igl tregn anturn la stiarta, igl amitg e betga pli da ver, mo ign tschigegna a salida tutteguna ànc egn' ea cugl màn.

Jou sund lavo sei cun las giugadiras schi greavas, schi greavas sco'gn vigl.

Tut anegn' ea e do aint a mei egn partraig, a ve savieult da nadetg; na, nign fova qua. Igl spiart, ner igl àngal, ca veva do igls camunds a mei, fova davent, ear el fova davent.

La flomma blo-melna da la cazola da petroli fimava adigna, ad umbrivgias tscheartas sabulacavan sei las pres.

A giou d'egna pre sur la mesa da notg tgitava egn maletg: egn dunna ragleada alla viglia, tut da stgir cun rassas toccan pes, a nuvada sei toccan tigl culiaz: sper ella fova egn matet bregn, cun ils tut clers: quel e sto el.

A da l'otar mèn palandava egn grànd maletg da nozzas, egn per da purs, egn da la melli pera da purs malsplànos, traigs aint an vastgheus megna splànos, ca salen prenda sei giou Cuir, tres tocs fotos, 20 fr. Igl um steva da mèn saniastar a veva ils clers a barba nera, la dunna seiou betga pli: ella eara frànc la dunna c'igl Pat veva careztgieu sen que litg avànt egn meaz tschiantaner.

A tschels vurdavan cun ils eris sen quella bara, a savevan betga antalir. A jou ear betga dafatg. Mo jou geva'l aglis maletgs:

«Ea, gea, quegl e sto igl Pat, igl Pat da l'Urschla, egn carstgàn, ea, egn carstgàn, a tuts carstgàns.»

Alu veiou tartgieu cun temmas nadetgas: «Tgi sa sch'el ha udieu? Tgi sa sch'el ha duveart igls ils?»

Na, la gneffa digl mort schascheva ergia sco bi ansànt.

Jou ve saragurdo ved egn pled da la mi' mamma. Ella geva adigna a nus unfànts ca la vesta digl carstgàn segi la sumeglia da Dieus. A jou ve getg a mamez: «Uss tei antscheartgas aint an quella truha egn schiaintamàns schubar.» Ea, a qua fova egn, mur alf, schigea iso giou fri fetg. Ziffras cotschnas veva'l segl ur. Quellas veva mett' jou surcusieu ella, la morta, a sapartartgànt vedad el, igl mort.

Jou ve cuvearto quella tschera, alu veiou strubigieu giou igl limegl da la cazola, ve prieu la mi tgapeala, a sund ieu.

La Deta digl Pol tgantava an stiva vedvart, egn canzùn da tgegna agli sieus pop.

Jou ve vurdo sen la mi' ura da satg. Igl fova las otg ad egn quart, tains da que mund qua.